

ПРОУЧВАНЕ НА НЕМАТЕРИАЛНОТО РЕЛИГИОЗНО НАСЛЕДСТВО В РИСК ЧРЕЗ ПРОЕКТНОБАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ

Светла Ангелова Шапкалова, Жоржета Димитрова Назърска
Университет по библиотекознание и информационни технологии

STUDY OF INTANGIBLE RELIGIOUS HERITAGE AT RISK THROUGH PROJECT- BASED TRAINING

Svetla Shapkalova, Georgeta Nazarska
State University of Library Studies and Information Technologies (SULSIT)

** Докладът е финансиран по проект: НИП-2018-01 на тема „Проучване на нематериалното религиозно наследство в риск: ценности, добродетели, брак и семейство в съвременна България“.*

Abstract: The paper presents the design of the „Survey of the Intangible Religious Heritage at Risk: Values, Virtues, Marriage, and Family in Contemporary Bulgaria“ project, conducted by lecturers and students at the SULSIT, Sofia. The objectives, tasks and the working hypothesis are described. A brief analysis of already processed empirical data concerning on protection of marriage and family values (e.g. love, devotion, responsibility, obedience, restraint, care for relatives, respect for the elderly and parents, connection with others, respect for the tradition) is done. The text comments the significance of the project in the field of cultural heritage teaching with a view to acquiring knowledge, skills and competences and the future professional career of the students. As well it is focuses on religious value crisis in contemporary Bulgarian society.

Keywords: intangible cultural heritage; religious values; Bulgarian society; marriage; religious education.

Въведение

Проектният метод се появява в САЩ и се свързва с идеите на хуманистичното направление във философията и педагогиката. Проектно-базираното обучение се основава на утвърдената образователна традиция, според която се учи най-добре чрез собствен опит и при разрешаване на реални проблеми. Тези идеи са доразвити и разработени от американския философ и реформатор в образованието Джон Дюи (1859-1952). Много популярно е неговото убеждение, че „Човек мисли ефективно, само когато е в трудна ситуация и сам трябва да я реши“. Той твърди, че „Детството на едно дете не е период на подготовка за бъдещия живот, а самият пълноценен живот. Следователно образованието трябва да се базира върху онези знания, които ще му послужат, за да реши проблемите в реалния живот“ [1, с.17].

Разгледано в контекста на съвременното образование, проектно-базираното обучение е научен подход за преподаване, в чийто център са обучаемите, включени в продължително, задълбочено, съвместно учене и изследване на важни въпроси, чрез проучване и сътрудничество, използване на нови технологии, създаване на продукти и споделяне на идеи¹.

Опити за дефиниране на проектно-базираното обучение (проектно обучение, проектен метод) се правят от създаването му, но все още няма систематизирано и ясно определение. Разгледано в контекста на съвременното образование, *проектното обучение* най-често се определя като: научен подход за преподаване, в чийто център са обучаемите; метод на преподаване, който използва сложни автентични въпроси, за продължително задълбочено съвместно учене с резултат внимателно конструиран продукт или изделие; образователен инструмент, който включва обучаваните в изследване на важни и съдържателни въпроси чрез проучване и сътрудничество, използване на технология, създаване на продукти и споделяне на идеи; систематичен подход на преподаване, който ангажира в усвояване на знания и умения чрез продължителен процес на изследване, структуриран около сложни реални въпроси, старателно проектирани продукти и задачи; форма на организация на обучението, свързана с продължителни учебни дейности, интегриране на съдържанието с реални житейски проблеми или бъдеща професионална реализация².

Проектно-базираното обучение се разглежда още и като „педагогическа технология, включваща съвкупност от изследователски, проблемни методи, творчески по своята същност“ [2, с. 67]. Може да се разглежда и като модел на учебна организация, която поставя акцент върху дейности с интердисциплинарен характер, отличаващи се с по-голяма продължителност и водеща роля на учениците и като форма за активно преподаване и учене [3, с. 37]. Когнитивната психология определя проектно-базираното обучение като един от методите за активно учене, чиито основни характеристики са: овладяват знания чрез разрешаването на реалистични проблеми, които съществуват реално; обучаемите имат по-голям контрол над процеса на учене; има възможност и за екипна работа; преподавателят действа като инструктор и само помага в процеса на изследването и оценяването на проекта². Най-често този метод се използва като средство за обучение и самообучение, за повишаване на качеството и ефективността на усвояване на знания, но не може да се отрече безспорният му принос за оценяване на знанията и уменията на обучаемите. Проектното обучение е тясно обвързано с конструктивистския модел за учене и преподаване, а и практически подпомага реализацията на концепциите за саморегулираното и трансформиращото учене [4:197].

Проектът „Проучване на нематериалното религиозно наследство в риск: ценности, добродетели, брак и семейство в съвременна България“

Ценностите и добродетелите, свързани с брака и семейството, имат фундаментално значение в етиката на всички вероизповедни общности. В съвременната ситуация обаче се наблюдава спад в уважението към традициите, размиване на ценностната позиция на днешните поколения вследствие навлизането на светски възгледи, трудното им инструментализиране в обществено поведение и публична позиция.

В българската наука понастоящем отсъстват изследвания за мястото и значението на религиозни ценности, като любов, преданост, отговорност, послушание, сдържаност, грижа и загриженост за близките, почит към възрастните и родителите, свързаност с другите. Не е разглеждан и въпросът за тяхното опазване, съхраняване и социализация като религиозно културно наследство.

От тези изходни позиции се определени и целите на проекта: да се изследва застрашеността на религиозните ценности и практики като нематериално религиозно наследство (НРН); да се проучи мястото на религиозните ценности и добродетели, свързани с брака и семейството (любов, преданост, отговорност, послушание, сдържаност, грижа и загриженост за близките, почит към възрастните и родителите, свързаност с другите, зачитане на традицията) в ценностната система на съвременните поколения у нас. Работна хипотеза е формирана от факта, че в съвременното българско общество част от НРН (религиозни ценности, идеи и практики) се намира в риск. С оглед на неблагоприятните условия на своето съществуване (секуларизационен процес, остра икономическа и духовна криза, корумпираност на институционалната среда). Тази криза, от една страна, поставя самото НРН в риск и го прави застрашено с оглед неговото бъдещо опазване като национален капитал, а, от друга страна, създава предпоставки за ерозиране на религиозната идентичност на представителите на различни деноминации, за подмяната на религиозните ценности със светски, за религиозна конверсия или отпадане от верските общности, а понякога – за оформяне на крайни, фундаменталистски настроени, ядра сред верските общности, които биха могли да застрашат националната сигурност. Изследването на степента на неговата застрашеност би дало възможност да се формулират адекватни изводи и препоръки от гледна точка неговото опазване, съхраняване и социализация. Очаквани резултати са свързани с относително точно установяване на настоящите ценностни позиции на обществото по въпросите за брака и семейните отношения. Посредством интервюта се установят настоящите религиозни ценности и нагласи и се проучват мненията на целевите групи относно наличието на криза на ценностите, нейните причини и евентуални начини за преодоляването ѝ. В част от изследването по проекта са ангажирани студенти от различни специалности на Факултета по културно наследство и библиотекознание, в редовна и задочна форма на обучение: Културно-историческото наследство, Информационни ресурси на туризма, Библиотекознание и библиография, Печатни комуникации.

Проектното обучение на студентите от специалност „Културно-историческо наследство“

Още от самото създаване на специалността в УниБИТ преди 15 г. проектно-базираното обучение съпътства академичния учебен процес. Студентите участват в множество проекти, което е и част от критериите за оценяване на тяхната работа.

Целите и задачите в проектно-базираното обучение се реализират чрез индивидуалната и груповата работна форма. Студентите се очаква да: умеят да провеждат анкета; затвърдят и обогатят знанията си за

НКН (религиозни ценности); придобият непосредствени впечатления за религиозното наследство на религиозните общности, неговата *видимост* в градското пространство и неговото опазване и съхраняване; развият уменията си за анализ и сравнение; развият емпатия към религиозната различност.

Целевата група е от студенти в I–III курс, приблизително 20–23-годишни. В проекта участват около 60 души. Време за провеждане на интервюто е около 15–20 мин., а дидактическите материали включват предварително подготвени анкетни карти.

Образователната технология е свързана с презентирание на проекта от преподавателите пред студентите, запознаване с идейната същност на проекта и неговите цели, поставяне на задачи, уточняване на методиката на работа. Студентите получават предварителен инструктаж за индивидуалната теренната работа – как да проведат интервюто и да обобщат резултатите [5, с. 159].

Практическата дейност по проекта започва с интервюто, което студентите провеждат в петте посочени възрастови групи (вж. Приложение). Създава се ситуация, която изисква разрешаване на реален проблем. От студентите се очаква да намерят подходящи респонденти, да зададат въпросите и да запишат точно отговорите на хартиен носител. В табличен вид са посочени основните етапи на действие по проекта.

Таблица № 1 . Етапи при изпълнение на проекта

Етапи	Задачи	Дейности на студентите	Дейности на преподавателите
1. Начало	Определяне на темата, уточняване на целите, избор на работна и целева група.	Получават точна и ясна информация, като се обсъждат конкретните задачи за изпълнение.	Мотивират студентите, като им обясняват целите на проекта, наблюдават първоначалната реакция.
2. Планиране	Анализ на проблема, формулиране на задачите и избор на екип и разпределяне на задълженията.	Формулират задачите, уточняват източниците на информация, задават се критерии за оценка.	Изработват анкетна карта. Планират възрастовите респонденти.
3. Решения	Събиране и уточняване на информацията, проектиране на дейността.	Разглеждат въпросите в интервюто; водят предварителни разговори и подготовка за изпълнение на задачата.	Наблюдават, консултират и коментират
4. Изпълнение	Провеждане на интервютата	Срещат се с респондентите. Провеждат интервютата. Записват информацията.	Наблюдават, съветват, следят за изпълнението
5. Резултати	Емпирично обработване на резултатите.	Синтезират анкетите и ги предават.	Наблюдават, оценяват
6. Оценка	Анализ и оценка на изпълнението на предварително поставените цели.	Участват в колективното отчитане на проекта.	Обобщават, насърчават
7. Продължение	Последващ проект с подобна тематика.	Включват се в нов екип.	Обмислят, планират нов проект

Преподавателите установяват, че след участието младите хора в проектно-базираното обучение имат ясно виждане за крайния продукт в проекта; затвърждават знанията си, свързани с религиозните различия, съумяват да се организират и да завършат поставените им задачи, като попълват работните листове с отговорите от интервюто в планираното време, споделят опита си с преподавателите и участниците в екипа. Наблюдават се множество позитивни промени у студентите, работещи по проект: те задълбочават теоретичните си познания; развиват умения за общуване; допълват компетентностите си по проблемите на религиозното културно наследство; научават се да работят точно; целенасочено задават въпроси; активно участват в индивидуална и групова теренна работа; осъзнават своите силни и слаби страни; свикват да поемат отговорност за изпълнението на поставената задача; научават се за решават проблеми и да преодоляват конфликти. Проектният метод развива и умения за критично мислене, сътрудничество, комуникация, аргументиране, обобщаване и оценка. Отворените въпроси в интервюта водят към точност в изказа и призивност в комуникацията. Особено внимание се отделя на развиването на способностите за критично мислене, както и на уменията за търсене и оценка на информация.

Проектно-базираното обучение дава възможност да се свърже теорията с практиката, защото когото задават въпросите от интервюто, студентите сами се сблъскват с реални ситуации и търсят решения, като използват своите налични знания и опит. Те практикуват умения за теренна работа в реална ситуация, наблюдават процеса, свързан с ценностната криза, могат задълбочено да проучат съществуват ли проблеми в брачните отношения, комуникацията с хората им дава обратна връзка. Заниманията на студентите с реални проблеми ги кара да развиват умения за съвместна работа и екипност, които са задължително условие за успешна професионална и личностна реализация. Освен това, по време на своята индивидуална теренна работа – вземането на интервютата, младите хора се научават да преодоляват различни трудности, свързани с общуването с хора, които срещат. Всички посочени предимства в сравнение с традиционното преподаване се наблюдават само когато проектно-базираното обучение се планира и ръководено правилно от преподавателите.

Анализ на предварителни резултати от проекта

По проекта все още се работи и предстои цялостното обработване на резултатите. Тук ще се представят само предварителни резултати от пилотното проучване.

Посочените данни от респондентите показват, че в научното изследване са участвали повече жени и респондентите са главно със средно и висше образование. Почти всички се определят като православни. Когато се проследят отговорите на въпросите от интервютата, става ясно, че това е само по традиция, а не по реална възцърковеност. Много малко са причислените в общност, а според християнството, ценности, свързани с брака, се формират именно в колективна среда.

Прави впечатление, че при първите две възрастови групи преобладават разведените или живеещите в неформално съжителство без брак. Повечето семейни са отчетени в третата възрастова група, а в четвъртата и петата група надделяват хората, които са имали брак, но вече са разведени или овдовели. Почти всички са от столицата, малък е процентът на интервюирането от други селища.

Първият въпрос е свързан с възпитанието в семейни ценности. Масово попитаните са посочили като такива: отглеждане на децата, почит към родителите, семейна грижа, любов към ближните, послушание към по-възрастните, взаимно разбирателство и уважение, съобразяване с членовете на семейството, признателност към близките, зачитане на традициите, сплотеност в трудностите, отговорност в решенията и др.

Във втория въпрос респондентите изброяват като най-важни семейни ценности следните: доверие, честност, уважение, любов, толерантност, загриженост, въздържание, съпричастност, отговорност, признателност, работливост и др.

Третия въпрос има за цел да посочи кои ценности са в риск и къде се крие опасността. Интервюираните посочват, че според тях е нарушена комуникацията родители – деца, липсва доверие между съпрузите, негативно влияе отсъствието на семейна среда и неправилното възпитание на децата, няма споделяне в решенията, с отрицателен знак е еманципацията на жените, посочва се спада на нивото в българското образованието др.

В следващия въпрос се търси връзката между семейните ценности и религията. Има отговори, в които се твърди, че няма такава връзка. Респондентите твърдят, че не може служителите на църквата да са за пример с ценностната си система и съответно няма такава връзка. Други посочват, че я виждат в традицията, но тя не е религия. За някои попитани добродетелите са свързани с религията и те посочват етичния

кодекс от Десетте Божии заповеди. Има и такива, които споделят, че семейните ценности са силно обвързани с религията и вървят „ръка за ръка“.

Петият въпрос е свързан с гражданския и църковния брак. По-младите хора посочват, че няма нужда нито от единия, нито от другия, защото „подписът не свързва хората“. Важно е да са заедно по любов. Повечето хора искат и двата брака, защото са взаимно свързани и са солидарни със законовата позиция на гражданския и църковния брак сега.

По-нататък в интервюто се задава въпрос, свързан със съжителството без брак. Повечето хора го одобряват, но има и такива, които нямат мнение по въпроса. Отговорилите отрицателно са по-малко, което потвърждава тезата за наличие на криза в брачните отношения. Според тях, брачният партньор може да бъде сменен, без да се потърсят начини за подобряване на взаимоотношенията.

Последният въпрос е зададен с решение на няколко различни казуса. Първият поставя респондента пред алтернативата дали да даде свой близък роднина в хоспис. Повечето отговори са отрицателни, но това е вероятно по-скоро от страх как ще се възприеме това от околните, отколкото от съхранени семейни ценности. Има и положителни отговори, но те са с уточнението, че това може да се случи само в краен случай. Грижата на децата към родителите им е все още налична.

Следващия казус е свързан с хипотетична безвъзмездна финансова помощ, която може да се окаже между близки хора. Тук масовите отговори са положителни, но много рядко се уточнява „ако имам възможност“, което показва, че е съхранена безрезервната финансова подкрепа в рамките на семейството.

При въпроса за приемането на различна сексуална идентичност в семейството повечето респонденти указват, че биха подхождали с разбиране и подкрепили роднината си. Има обаче и такива, които не могат да приемат и дори се страхуват от подобна настъпила промяна.

Казусът за промяна на местоживеенето заради семейни обстоятелства разделя респондентите. Половината от тях отговарят положително, аргументирайки се със семейните връзки и ангажименти, но другата част не би предприела това, защото „всеки си има собствен път на развитие“.

Последният казус е свързан с евентуално лишаване от наследство от страна на родителите в полза на външни хора или институции за семейството. Тук отговорите отново се разделят в две направления. Едната част от респондентите биха приели със смирение родителското решение и, въпреки неприятния момент, биха потърсили вината у себе си. Другата би възприела това с необуздан гняв, дори обобщава „няма да ги погледна“. Това свидетелства за ерозия на семейните ценности послушание към родителите, формулирани в етичния кодекс на християнската религия.

Във възрастов план желанието за брак на респондентите, живеещи извън столицата, е по-голямо, а част от семейните ценности изглеждат по-съхранени в по-малките населени места. Хората с по-дълъг брачен опит са по-оптимистично настроени за бъдещето на семейните ценности, а тези с по-кратък или с фактическо брачно съжителство са много по-негативно настроени и не вярват, че може да се преодолее ценностната криза в семейството.

Заклучение

За да се осъществява успешно проектно-базираното обучение, е необходима ясна концепция на образователното звено и подготвени преподаватели, които са в състояние да го реализират на практика. Безспорен факт, е че чрез проектния метод се постигат важни съвременни образователни цели: активно придобиване на знания, обвързване на учебното съдържание с практиката на хората, учене в житейски контекст, учене чрез сътрудничество. Стимулира се изграждането на значими за обществото и личността когнитивни умения: пренос на наученото в нови ситуации, творческо и критично мислене, планиране на дейността, анализ на извършеното, рефлексия.

Активното включване на студентите в реализирането на тези проекти свързани с НКН им дава възможност за практическата дейност, изпълнена чрез индивидуална теренна работа, която насърчава към формиране на по-задълбочено, творческо и самостоятелно мислене.

Коментираният в доклада проект допринася за установяване на връзка между обучението и практиката, като се създават условия за формиране на ключови компетентности, от които зависи успешната професионална реализация на младите хора. Проектно-базираното обучение дава възможност за индивидуална изява на всеки студент според неговите знания, умения и компетенции в условия на взаимно сътрудничество и толерантност към позициите на другите. Наблюдава се промяна и цялостна мотивация в процеса на обучение, свързан с религиозното културно наследство.

References:

1. Diui, Dzhon. Uchilishteto i deteto. – Sofiia: Herman Pole, 1934. – 108 s.
2. Giurova, Viara i kol. Interaktivnostta v uchebniia proces, ili za ribaria, ribkite i ribolova. – Sofiia: Evropres, 2006. – 264 s.
3. Radev, Plamen. Kratka didaktika: lesna za razbirane, udobna za prilozhenie. – Plovdiv: Fast Print Books, 2016. – 164 s.
4. Petrov, Petyr, Milka Atanasova. Obrazovatelni tehnologii i strategii na uchene. – Sofiia: Veda Slovena-ZhG, 2001. – 300 s.
5. Nazyrska, Zhorzheta, Svetla Shapkalova. Metodika na obuchenieto po religiiia vyv visshite svetski uchilishta. – Sofiia: Za bukвите – O pismenehъ, 2015. – 264 s.

(Endnotes)

1. www.uchitel.bg/proektno-orientirano-obuchenie
2. <https://diuu.bg/emag/3529/6>

ПРИЛОЖЕНИЕ

ВЪПРОСНИК ЗА ИНТЕРВЮ: РЕЛИГИОЗНИ СЕМЕЙНИ ЦЕННОСТИ

Уважаеми госпожо/ господине,

Студентите от Университета по библиотекознание и информационни технологии провеждат с учебна цел настоящето анонимно социологическо проучване на религиозните семейни ценности: любов, преданост, отговорност, послушание, сдържаност, грижа и загриженост за близките, почит към възрастните и родителите, свързаност с другите, зачитане на традицията.

Молим Ви да отговорите на въпросите спонтанно, изхождайки от своите лични убеждения и позиции. Това ще Ви отнеме не повече от 10 минути. Предварително Ви благодарим за отзивчивостта!

Данни за респондента (подчертайте вярното):

Пол: мъж/ жена;

Възрастова група: 18-30/ 31-40/ 41-50/ 51-60/ над 61 г.

Образование: основно; средно; полувисше; висше.

Изповедание (по желание): православно/ католическо/ протестантско/ мюсюлманско/ арменогригорианско/ израилтянско/ друго изповедание

Местоживееене: Столица/ град/ село

Семеен статус: женен/омъжена; разведен/разведена; вдовец/вдовица; в съвместно съжителство без сключен брак

Опитност в брака: 0-7 г./ 8-20 г./ над 21 г.

Моля, дайте кратък свободен отговор:

1. Избройте в кои семейни ценности сте били възпитавани от Вашите родители и близки.
2. Посочете кои са за Вас най-важните семейни ценности.
3. Кои семейни ценности са подложени на риск днес? От какво идва опасността за тях?
4. Каква връзка откривате между семейните ценности и религията?
5. Одобрявате ли избираемия характер на религиозния (църковния) брак, за разлика от гражданския?
6. Какво е отношението Ви към новите форми на съжителство, вкл. безбрачно?
7. Моля, посочете как бихте реагирали в следните хипотетични ситуации и обяснете накратко мотивите си:
 - Бихте ли дали свой близък възрастен роднина в хоспис?
 - Бихте ли дали безвъзмездна финансова помощ на близък роднина (родител, съпруг, дете), ако той е в нужда и Ви помоли за това?
 - Как бихте постъпили, ако Ваш близък роднина Ви разкаже за своята алтернативна сексуална идентичност?
 - Бихте ли се преместили в друго селище или държава, заради работата на Ваш близък роднина?
 - Как бихте постъпили, ако Вашият родител завещае имуществото си на човек извън семейството?